

مراسم دعای ندبه (جلسه بیست و سوم)

مقدمه

در ادامه‌ی بحث می‌رسیم به این بخش از دعای ندبه که معصوم می‌فرماید: «وَبَعْضٌ أَوْلَدَتْهُ مِنْ غَيْرِ أَبٍ»؛ همانگونه که در جلسات قبلی گفته شد با توجه به معجزات مختلف حضرت موسی، اما به آن قسمتی اشاره می‌کند که مربوط به هارون می‌باشد. در اینجا نیز اینگونه است و به بخشی از تاریخ در رابطه با حضرت عیسی اشاره می‌کند که موضوعیت دارد.

ماجرای تولد حضرت مریم

نام پدر حضرت مریم در منابع عبری، «یهویاکیم» می‌باشد که اولین بار در انجیل نسبتاً مشکوکی به نام انجیل یعقوب در قرن دوم هجری به این موضوع اشاره شده است. در روایات مسیحی، همسر این شخص، فردی به نام حنه یا حنا می‌باشد که مادر حضرت مریم است؛ اما در منابع ما اسم پدر ایشان، عمران می‌باشد. مادر حضرت مریم برای به دنیا آمدن ایشان، نذر و دعا می‌کند. می‌خواست بعد از به دنیا آمدن فرزندش، او را خادم بیت المقدس قرار دهد و براساس آیه‌ی قرآن، نام او را مریم نهاد. «فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّي وَضَعْتُهَا اُنْثَىٰ وَاَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَیْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثَىٰ وَاِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْیَمَ وَاِنِّي اَعِیْذُهَا بِكَ وَذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ»؛ «و چون او را بزاد (از روی حسرت) گفت: "پروردگارا، فرزندم دختر است (و خدا بر آنچه او زاییده داناتر است) و پسر مانند دختر نخواهد بود و من او را مریم نام نهادم و او و فرزندانش را از شر شیطان رانده شده در پناه تو آوردم"» (آل عمران / ۳۶)

در آیه‌ی بعد داریم «فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْیَمُ اِنِّي لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ»؛ «پس خدا او را به نیکویی پذیرفت و به تربیتی نیکو پرورش داد و زکریا را برای کفالت و نگهبانی او برگماشت؛ هر وقت زکریا به صومعه عبادت مریم می‌آمد نزد او رزق

شگفت آوری می‌یافت، گفت: "ای مریم، این روزی از کجا برای تو می‌رسد؟" پاسخ داد: "این از جانب خداست، همانا خدا به هر کس خواهد روزی بی حساب دهد." (آل عمران / ۳۷)

رزق بدون حساب

در قسمت «كَلِمًا دَخَلَ عَلَيْهَا» در آیه می‌گوید که هر بار حضرت زکریا به دیدار حضرت مریم می‌رفت برای او سؤال بود که این رزق از کجا در پیشگاه ایشان قرار می‌گیرد که بعد از سؤال از حضرت مریم، ایشان در پاسخ می‌گوید: «هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ» و نکته‌ای که در اینجا قابل توجه است این است که چون گفته شده آن رزق، طعام و میوه بوده است؛ پس چرا حضرت مریم با لفظ «هو» پاسخ می‌دهند و از لفظ «هذا» استفاده نمی‌کنند؟ همین مسئله می‌رساند که آن رزق فراتر از طعام و میوه بوده است و شاید به نوعی اشاره به فرشته و یا شخص دیگری دارد که هر روز در پیشگاه حضرت مریم حاضر می‌شود و باعث تعالی ایشان می‌گردد.

شأن نزول این آیه در اسلام به حضرت زهرا بر می‌گردد

که در همین رابطه امام باقر در روایتی ماجرای آن را بیان می‌نمایند: «فاطمه کارهای خانه‌ی علی را انجام می‌داد؛ آرد می‌کرد، نان می‌پخت، جارو می‌کرد و علی هم کارهای بیرون را برای فاطمه انجام می‌داد؛ هیزم می‌آورد تا غذا بپزد. روزی به او گفت: "ای فاطمه آیا چیزی داری؟" گفت: "نه به خدا قسم، سه روز است که چیزی نداریم تا از تو پذیرایی کنم" امام فرمود: "پس چرا به من نگفتی؟" فاطمه عرض کرد: "رسول خدا مرا منع کرد که از تو چیزی بخواهم و فرمود: "از پسر عمویت چیزی نخواه؛ اگر خودش چیزی آورد، آورد وگرنه تو از او چیزی نخواه." علی از منزل خارج شد و مردی را دید و از او یک دینار قرض کرد. شب هنگام بود که مقداد بن اسود را دید و به او فرمود: "چه باعث شده است که این موقع بیرون بیایی؟" گفت: "به خدا قسم، گرسنگی باعث شده است." «نجم می‌گوید: «از امام باقر پرسیدم: "در آن موقع پیامبر زنده بود؟" گفتند: "بلی زنده بود"» در ادامه علی به مقداد فرمود: «یک دینار قرض کرده‌ام و آن را به تو می‌دهم» آن را به مقداد داد و خودش به منزل رفت. مشاهده کرد که رسول خدا نشسته و فاطمه مشغول خواندن نماز است و بین آن دو، چیزی قرار دارد که پوشیده است؛ وقتی فاطمه نماز را تمام کرد، آن چیز را حاضر کرد ناگهان دید که دیگ بزرگی است از نان و گوشت، پرسید: «ای فاطمه! این را از کجا آوردی؟» جواب داد: «هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ.» آنگاه رسول خدا فرمود: «آیا دوست داری ماجرای را که شبیه این ماجراست برای تعریف کنم» گفتند: «بلی» رسول خدا فرمود: «آنگاه که زکریا وارد محراب شد و در نزد مریم

طعام فراوان دید از او پرسید: «قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنِّي لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ» آنها یک ماه تمام از آن غذا خوردند و آن همان ظرفی است که امام قائم از آن می خورد و آن ظرف نزد ماست.» (بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۱۹۷)

مریم؛ صدیقه‌ی عیسی

قرآن در بخش‌های مختلفی، علاقه‌ای به ذکر نام از افراد ندارد و صرفاً از طریق بیان خصایص و ویژگی‌ها به ذکر آنها می‌پردازد؛ اما در همین قرآن هنگام ذکر نام حضرت عیسی، بارها از عبارت «المسیح عیسی بن مریم» استفاده شده است. در حالی که اگر به نام حضرت مریم هم اشاره‌ای نمی‌شد و فقط به ذکر نام حضرت عیسی بسنده می‌شد باز هم حضرت عیسی برای همگان شناخته شده بود و این همه تأکید خداوند به این دلیل است که خود حضرت مریم نیز موضوعیت دارد و ایشان به نوعی صدیقه‌ی حضرت عیسی و تأییدکننده‌ی ایشان می‌باشد؛ همانگونه که در اسلام نیز حضرت زهرا صدیقه‌ی امیرالمؤمنین می‌باشند.

تولد حضرت عیسی

در آیه‌ی ۱۶ سوره‌ی مریم داریم که خداوند می‌فرماید: «وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا»؛ «و یاد کن در کتاب خود احوال مریم را آنگاه که از اهل خانه خویش کنار گرفته به مکانی به مشرق روی آورد» در رابطه با کلمه‌ی «شَرْقِيًّا» در جلسات قبل کاملاً توضیح داده شد و گفتیم که منظور از شرق، مسیحیت بوده و منظور از غرب، یهودیت می‌باشد و شجره‌ی اهل بیت، لا شرقیاً و لا غربیاً یعنی الزیتونه می‌باشد و زیتون را هم گفتیم که یعنی حسینی. همچنین می‌دانیم که این مکان، راهی دور بوده است، چراکه در ادامه‌ی آیات، خداوند می‌فرماید: «فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا»؛ «پس مریم به آن (پسر) باردار شد و با آن به مکانی دور خلوت گزید» (مریم / ۲۲)

چند نکته در اینجا محل بحث می‌باشد با وجود اینکه گفته شده است که کل زمان بارداری حضرت مریم، یک سوم روز بیشتر طول نکشیده است؛ پس قانداً پس از بازگشت ایشان و به همراه داشتن حضرت عیسی، مردم نباید ذهنشان به این سمت برود که این فرزند، فرزند خود حضرت مریم می‌باشد؛ زیرا که دوران بارداری زمانبر و همراه با نشانه‌های مختلف می‌باشد؛ اما شاهد این بودیم که مردم این تصور برایشان پیش آمد که این نوزاد، فرزند خود ایشان است که البته گفته شده، علت این برداشت مردم، می‌تواند این باشد که یا زمان دور بودن حضرت مریم

از مردم بیشتر بوده و یا اینکه از آنجا که حضرت مریم بیشتر وقت خود را مشغول به عبادت بوده‌اند و کمتر در میان مردم حاضر می‌شدند؛ پس این تصور برای مردم ایجاد شده است. همچنین باید به این نکته توجه کرد که منظور از مکانی دور کجا بوده و یا اینکه نحوه‌ی رفت و آمد حضرت مریم به این مکان دور به چه شکل و با چه وسیله‌ای بوده است.

منظور از روح یعنی چه؟

همچنین در آیه‌ی ۱۷ سوره‌ی مریم گفته شده است که «فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا»؛ «و آنگاه که از همه خویشانش به کنج تنهایی محتجب و پنهان گردید، ما روح خود را بر او فرستادیم و او در صورت بشری زیبا و راست‌اندام بر او ظاهر شد» مسئله‌ای که در اینجا مطرح می‌شود این است که منظور از این روح چیست آیا روح یکی از فرشتگان می‌باشد آیا منظور همان جبرئیل است؟ در پاسخ باید گفت: «اصبغ بن نباته گوید: "مردی درباره‌ی روح از حضرت علی پرسید و گفت: "[آیا] آن جبرئیل نیست؟" حضرت علی فرمود: "جبرئیل از فرشتگان است و «روح» غیر از جبرئیل است." آن مرد شک داشت و این سخن بر او سنگین آمد و گفت: "سخن بزرگی گفתי؛ هیچ‌کس از مردم گمان نمی‌کند که روح غیر از جبرئیل است." فرمود: "تو گمراه هستی از اهل گمراهی روایت می‌کنی [دلیل من بر اینکه روح غیر از جبرئیل است این است که] خداوند به پیامبرش می‌فرماید: "فرمان خدا (برای مجازات مشرکان و مجرمان) فرا رسیده است برای آن عجله نکنید منزّه و برتر است خداوند آنچه همتای او قرار می‌دهند فرشتگان را با روح (الهی) بفرمانش بر هرکس از بندگانش بخواهد نازل می‌کند" (نحل / ۲۱)؛ پس روح، غیر از فرشتگان است... و به مریم فرمود: "فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا"» (بحار الأنوار، ج ۹۴، ص ۵)

پس یعنی روح غیر از فرشته هست و جبرئیل نمی‌تواند باشد.

در مورد جبرئیل داریم که او روح‌الأمین می‌باشد؛ یعنی در ارسال پیام خداوند امانت‌دار است و فرشته‌ای دارای کرامت و مقام و جایگاه در نزد خداوند می‌باشد که فرشتگانی دیگر تحت اطاعت او هستند؛ اما در مورد روح یا همان روح‌القدس می‌توان این را گفت که او ایجادکننده‌ی قول ثابت است؛ یعنی از رب‌العالمین به صورت مستقیم پیام را دریافت می‌کند و بعد از تجزیه و تحلیل اولیه به لایه‌های بعدی انتقال می‌دهد و اولین یا دومین لایه‌ی بعدی جبرئیل می‌باشد؛ یعنی خود جبرئیل پیام را مستقیم از خداوند دریافت نمی‌کند. در همین رابطه از امام صادق روایت شده است که ایشان می‌فرمایند: «خدای تبارک و تعالی، روح‌القدس را خلق کرد و

هیچ کس از او به خداوند نزدیکتر و گرامی‌تر نیست؛ هرگاه خداوند امری را اراده کند آن را به روح‌القدس القا می‌کند و او آن امر را به ستارگان القا می‌کند و ستارگان به وسیله‌ی او به حرکت در می‌آیند.» (بحارالأنوار، ج ۲۵، ص ۷۰)

همچنین در ادامه روایتی از امام‌صادق داریم که به نوعی تمام مطالب قبل را گفتیم تا به این مطلب برسیم. در این روایت اینگونه ذکر می‌شود: «حمران گوید: "از امام‌صادق درباره‌ی این آیه پرسیدم: «تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحُ فِيهَا» فرمود: "ملائکه در اینجا مؤمنین هستند که دارای علم آل محمدند، روح عبارت از روح‌القدس است که او در فاطمه است. «مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ» می‌فرماید: "از هر امری در سلامت هستند."» (بحارالأنوار، ج ۲۵، ص ۹۷)

سخنرانی استاد رائفی‌پور

موضوع: مراسم دعای ندبه (جلسه بیست و سوم)

خلاصه و چکیده سخنرانی استاد رائفی‌پور، دی ۱۴۰۱ تهران

تهیه شده در واحد مهدویت مؤسسه مضاف، مهدیاران [@Mahdian](https://www.mahdian.com)